

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
АСТАНА ҚАЛАСЫ ӘКІМДІГІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ОРТАЛЫҒЫ

Әдебиеттанушы-ғалым, білікті ұстаз, әдіскер-оқытушы
Байтанасова Қарлығаш Медетқызының
60 жас мерейтойына арналған

«ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ»

атты республикалық ғылыми-әдістемелік
семинар (дөңгелек үстел-диалог)

МАТЕРИАЛДАРЫ

Астана

11 ақпан 2026 жыл

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Әдебиеттанушы-ғалым, білікті ұстаз, әдіскер-оқытушы
Байтанасова Қарлығаш Медетқызының 60 жас мерейтойына арналған
«ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖӘНЕ
ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ»
атты республикалық ғылыми-әдістемелік семинар (дөңгелек үстел-диалог)
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
республиканского научно-методического семинара (круглый стол-диалог)
«МЕТОДИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ»,
посвящённого 60-летнему юбилею литературоведа-учёного,
квалифицированного педагога, преподавателя-методиста
Байтанасовой Карлығаш Медетовны

PROCEEDINGS
of the Republican Scientific and Methodological Seminar (Roundtable Discussion–Dialogue)
“METHODICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF
KAZAKH LITERATURE”
dedicated to the 60th anniversary of literary scientist, distinguished educator and
educational methodologist **Baitanasova Karlygash Medetovna**

ӘОЖ 821.512.122.0

ББК 83.3 (5Қаз)

Қ17

Жалпы редакциясын басқарған: ф.ғ.к. Бейсенбай А.Б.

Редакция алқасы: С.М. Дүйсенғазы, Ж.Ә. Аймұхамбет, С.Ш. Айтуғанова,
Г.С. Сағынадин, С.А. Сарсембаева.

«Қазақ әдебиетінің әдістемелік және әдіснамалық негіздері» атты әдебиеттанушы-ғалым, білікті ұстаз, әдіскер-оқытушы Байтанасова Қарлығаш Медетқызының 60 жас мерейтойына арналған республикалық ғылыми-әдістемелік семинар (дөңгелек үстел-диалог) материалдары. 11 ақпан 2026 ж./ Жалпы редакциясын басқарған: Бейсенбай А.Б.– Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2026. – 223 бет.

ISBN 978-601-385-179-2

Жинаққа әдебиеттанушы-ғалым, білікті ұстаз, әдіскер-оқытушы Байтанасова Қарлығаш Медетқызының 60 жас мерейтойына арналған «Қазақ әдебиетінің әдістемелік және әдіснамалық негіздері» атты республикалық ғылыми-әдістемелік семинар (дөңгелек үстел-диалог) материалдары енгізілді.

Жинақ жоғары оқу орнының профессорлық-оқытушылық құрамына, орта білім беру ұйымдарының мұғалімдеріне, докторанттар мен магистранттарға және студенттерге арналған.

ISBN 978-601-385-179-2

ӘОЖ 821.512.122.0

ББК 83.3 (5Қаз)

МАЗМҰНЫ

<i>Құттықтаулар</i>	5
---------------------------	---

ӘДЕБИЕТТАНУ САРБАЗЫ, ӘДІСТЕМЕ ШЕБЕРІ

<i>Тұрысбек Р.С.</i> Ұстаз-ғалым Қ.Байтанасова зерттеулеріндегі С.Мұқанов мұрасы.....	14
<i>Аймұхамбет Ж.Ә.</i> Қарлығаш Байтанасова – ғалым, ұстаз.....	21
<i>Оразбек М.С.</i> Зерделі зерттеуші.....	23
<i>Айтуғанова С.Ш.</i> Ғалым. Әдіскер.Ұстаз.....	28
<i>Ахметова Ж.Қ.</i> Шәкірт жүрегіне жол тапқан ұстаз.....	32
<i>Сағынадин Г.С.</i> Фольклоризм феномені және Қ.Байтанасова зерттеуіндегі фольклорлық дәстүр туралы.....	33
<i>Сердалина С.Қ.</i> Әдіскер-ғалым Қ. Байтанасованың зерттеулеріндегі әдебиетті жоғары мектепте оқытудың кейбір мәселелері.....	37
<i>Алимбаев А.Е.</i> Зерделі ғалымның әдебиеттегі әлемі.....	40
<i>Аманғазықызы М.</i> Жаңа сипатты зерттеу.....	42
<i>Бәшіров Н.Қ.</i> Сөзге адалдық, ғылымға жауапкершілік.....	45
<i>Қасен А.Т.</i> Ғылымға қызмет еткен ұстаз.....	47

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУ: ІЗДЕНІС ПЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

<i>Жұмагүл С.Б.</i> Тоталитарлық жүйе қысымында қазақ әдебиетін оқытудағы кейбір түйткілдер хақында.....	50
<i>Қасенов С.Т., Мукашева М.К.</i> Қ.Бітібаеваның әдістемесі негізінде жазылым дағдысын дамытудың жолдары.....	54
<i>Қапантайқызы Ш.</i> Әдебиетші ұстаз Қ.Бітібаева еңбектерінің құндылық бағдары.....	58
<i>Шапауов Ә. Қ., Қадыров Ж.Т., Есбатырова Ж.З.</i> Қазақ әдебиетін оқытуда әдеби талдау дағдыларын қалыптастыру.....	67
<i>Қылышбаева К.А.</i> Қазақ тілін меңгертудегі көркем шығарманың рөлі.....	72
<i>Шоқай М.Т.</i> Жаңғыртылған Блум таксономиясы: прозалық туындыны оқыту мен талдаудың тиімді жолдары.....	78
<i>Жорашова А.М.</i> Көркем мәтіндегі автор категориясын оқытудың тиімді жолдары (үлгілік оқу бағдарламасы негізінде).....	84
<i>Ғалымжанова З.Т.</i> Жоғары оқу орындарында Ш.Мұртазаның «Ай мен Айша» мемуарлық романын оқыту әдістері.....	93
<i>Ильясова Г.Ж.</i> Қазақ әдебиетін оқытуда мақал-мәтелдер арқылы кейіпкер мінезін интерпретациялау.....	98
<i>Алыбаева А.У.</i> Читательская грамотность – базовый компонент функциональной грамотности.....	103
<i>Атекеева А.Е.</i> Әдебиеттік оқу пәнін оқыту әдістері.....	107
<i>Аяпбергенова К.С.</i> Развитие педагогической науки: традиции и перспективы.....	111

<i>Байдаулетова З.М.</i> Жасанды интеллект заманындағы қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі.....	117
<i>Ермаганбетова А.Ж.</i> Сюжеттік мәтіндерді оқытуда Storytelling: әлеуметтік жобаларды интеграциялау тәжірибесі.....	120
<i>Жумагулова Ж.Д.</i> Жаһандану жағдайында қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдерінің кәсіби күзіреттілік моделін қалыптастыруда Қ.Бітібаеваның педагогикалық мұрасының маңыздылығы.....	125
<i>Кабдулова А.Т.</i> Қазақ әдебиетінің әдістемелік және әдіснамалық негіздері.....	128
<i>Серикова Ш.Ж.</i> Қазақ әдебиетінің әдістемесі.....	132
<i>Утибаева М.Б.</i> Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту үдерісін жаңғыртудағы жасанды интеллект технологияларының рөлі.....	134
<i>Ибрагимова Г.П.</i> Көркем шығармадағы сөздердің тілтанымдық мәнін оқыту (М. Дулатовтың «Бақытсыз Жамал» романы бойынша).....	138
<i>Карагожина М.М.</i> Қазақ әдебиетін оқытудың әдістемелік және әдіснамалық негіздері.....	140
<i>Мырзахметова Ж.Д.</i> Қазақ әдебиетін оқытудың әдістемелік негіздері.....	143
<i>Нұрмахан А. Ә.</i> Әдебиетті оқыту әдіснамасы: проблемалық жағдаяттарды қолдану.....	145
<i>Сенбиева Н.К.</i> Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарға бағдарлай оқыту жолдары.....	152
<i>Шагирова Д.Р.</i> Әдебиет пәнін оқытудағы жасанды интеллекттің педагогикалық мүмкіндіктері.....	157
<i>Мұса А.С.</i> Креативті жазылымдағы әдіс-тәсілдер.....	160

ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ФИЛОЛОГИЯ

<i>Негимов С.Н.</i> Қазақ тілінің өзін білуші жоқ, мәнісін білуші де жоқ.....	167
<i>Мукажанова Л.Г.</i> Культурологические связи русской и казахско поэзии: переводческие аспекты.....	178
<i>Кемеңгер Қ.Р.</i> «Алаш» сөзі: ментальдық-рәміздік негізі.....	189
<i>Бактығалиева Э.С.</i> «Құлагер» поэмасы және ұлттық код: тарихи тұлға Ақан серінің визуалды-нарративтік бейнесі.....	194
<i>Құлишар Б.М.</i> Балалар әдебиетіндегі күлкі поэтикасы: мазақтама мен мөлтек мысалдың тәрбиелік қызметі.....	198
<i>Бағзат Е.</i> Жүсіпбек Аймауытұлы әңгімелеріндегі баяндау жүйесі мен көркемдік кеңістік.....	203
<i>Әбдірасұл Ж.Т.</i> Абай поэзиясындағы «адам» ұғымының берілу сипаты..	208
<i>Сыдық З.С.</i> Қазақ және моңғол демонологиясының ортақ қабаты және діни трансформациясы.....	213
<i>Әлімбаев А.Е.</i> Мұхтар Әуезов шығармаларындағы әділет пен адалдық идеялары.....	219
<i>Аренова Ж.</i> Фариза - ұлт поэзиясының жыршысы.....	222

Алимбаев Аслан Есемканович
PhD, аға оқытушы
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

ЗЕРДЕЛІ ҒАЛЫМНЫҢ ӘДЕБИЕТТЕГІ ӘЛЕМІ

Кез келген тақырып төңірегінде ойланып, толғанып, жазатын мақаланың сұлбасы бірінші қиял әлемінде туып, сосын қағаз бетіне түсем дегенше біраз уақыттың өтіп кететіні рас. Бұл да бір қаламға деген құрметтің, жазуға деген жауапкершіліктің белгісі болар?! Оның үстіне біз жазғалы отырған ғалымның ғылыми зертханасының өрісі – кең, өнімі – құнарлы.

Әдебиеттанушы, фольклортанушы, қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі бағытында талмай еңбектеніп келе жатқан, филология ғылымдарының кандидаты, профессор Қарлығаш Медетқызының атқарған ғылыми-педагогикалық қызметі, жүріп өткен өнегелі жолы ғалымның тұлғалық болмысының болаттай беріктігін айғақтайды.

Сөзіміздің дәлелі болсын, профессордың жазған-сызғандарына, ой-пікірі мен көзқарастарына үңіліп көрейік.

Қарлығаш Медетқызы «Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы» ғылыми журналының 2023 жылғы №2 санында «Ауыл бейнесі және ұлттық таным» тақырыбындағы мақаласында «Бүгінгі қоғамдағы шапшаң өзгерістер жалпы адамзаттың санасына, әлеуметтік ортадағы болмысына, ұстанымына әсер етіп отыр. Ғылымдардың әлемдік даму тенденциясында жаһандық идеялардың даму динамикасын әсіресе, гуманитарлық ғылымдардың дамуынан бақылауға болады... Елдің, жердің киелілігі, ұлттық болмыстың берілуі – көркем шығарманың ажырамас бөлігі», – дейді ғалым.

Рас, қоғамдағы өзгерістердің лебін тереңінен біліп, сезіп зерделейтін ғалым заман ағымынан қалмай, жаңашылдықты тез меңгеріп, уақыт талап етіп отырған заңдылықтар төңірегінен табылады. Ұстазымыз ғылымның, ғылыми-педагогикалық қызметтің қасаң қағидаттарға негізделмейтінін өте жақсы түсінеді. Мұнымен қоса, дәстүр жалғастығы мен ұрпақтар сабақтастығын жаңашылдықпен әдемі үйлесімдікте зерттеп қана қоймай, тәжірибеде де ұтымды көрсетіп жүр. Біз мұны Қарлығаш Медетқызының зерттеу еңбектерінен көре аламыз. Ғалымның қаламынан туған «Сәбит Мұқанов шығармаларындағы фольклорлық дәстүр» монографиясындағы терең талдаулар, нәтижелі тұжырымдар фольклортану мен мұқановтану ғылымына қосқан үлкен еңбек деп білеміз.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында қоғамдық ғылымдардағы қатаң заңдылықтардың өзгеруіне елеулі үлес қосқан бұл монографияның алдағы уақытта да атқаратын міндеті өміршең екендігін көзіқарақты оқырман жете түсінер.

«Ежелден қалыптасқан қазақ фольклоры әр дәуір сипатына қарай өзгеріп, түрленіп отырған. Бұл мұра халықтың рухани байлығының өзегі бола тұра, оның тарихи және көркемдік мәні түрліше көрінеді. Осыған сәйкес фольклорлық мұраның кейбіреуі санамыздан өшіп, қолданудан шығып жатса,

кейбіреуі жаңадан өрістеп, дамыды. Осындай рухани қордың озығын, көркемін ақын-қаламгерлер өз шығармаларына арқау етті», деген ғалымның ой-тұжырымынан фольклордың да әр дәуірде түрленіп, басқа формаға еніп, әдебиеттен көрініс тауып тұратынын байқаймыз.

Қазақ әдебиетінің ірі өкілі, классик жазушы Сәбит Мұқановтың шығармашылығындағы фольклорлық мәтіндерді зерделеудегі ғалымның ізденісінен ұлттық өзекті, тұғырлы тұтастықты, жаңаша сарын мен ерекше екпінді айқын көре аламыз. Ғалымның пайым мен парасатынан «фольклорлық жанрлар мен сюжеттер», «фольклорлық кейіпкерлер», «фольклорлық амал-құралдар» секілді тағы басқа мәселелерден біз фольклор әдебиеттің жады мен жаны екендігін ұғынамыз.

Жаһандану дәуірінде өмір сүріп жатқан біздер үшін, ең маңызды мәселелердің бірі – елдікті есен, тәуелсіздікті тұтас сақтау. Осы мәселе төңірегінде ғалымның «Эмиграция әдебиетіндегі идеялық-көркемдік сабақтастық» атты монографиясы қоғамдық ғылым үшін – үлкен олжа. Яғни, шетелдегі қазақтардың шығармашылығын терең зерделеу арқылы елді сүюді, туған жерді құрметтеуді көркем шығармаларды әдеби талдай отырып дәлелдейді.

Монографияның «М.Шоқай публицистикасы және ұлттық таным», «Елім-айлап өткен өмір»: азаттық пен елшілдік шежіресі», «Әдеби шығарманың көркемдік кеңістігі: «Атамекен», «Туған жер» концептісі» т.б. бөлімдерінде халық арманы мен елдік мұратын айқын байқаймыз. «Қазақ жұртында атамекен, ел мен жер ұғымдарының мәні терең әрі кең. Бұның себебі халқымыздың сахара тірлігі кеңістігін жылдың қай маусымында да еркін жайлағанынан болса керек. Соған сай қазақ үй, отбасы дегеннен гөрі туған ел, жер деген кеңірек ұғымдарды пайдаланған. Әрі ата-бабасынан бері ен жайлап мекендеген, шекара жігі ажыратылмаған қонысы сайын дала болғандықтан сол кеңістікті тұтас атаған». Автордың бұл зерттеу еңбегі ұлтымыздың танымындағы атамекен, туған жер ұғымдарының мәнін терең зерделей білгендігімен ерекшеленеді.

Ғалым зерттеу жұмыстарын жүргізіп қана қоймай, оны оқу үдерісіне қосып, тиімді оқытудың жолдарын да ұсынады. Мәселен, «Әдебиеттануға кірісіпе», «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі» (С.Ш.Айтауғанова), «Эмиграция әдебиет: жаһандану үдерісі мен көркемдік сабақтастық», «Структуралық әдебиеттану және мәтін талдау» (Ж.Ә.Аймұхамбет, С.Ш.Айтауғанова) атты оқулықтар мен оқу құралдарында заманауи педагогикалық талаптар көрініс тапқан.

Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында өзгерістердің көп болғаны рас. Дейтұрғанмен, автордың қазақ әдебиетін оқытуға қатысты ғылыми тұжырымдары әлі де өзекті. «Көркем шығарманы талдау жолдары», «Жанр түрлерін таныту», «Лирикалық шығармаларды оқыту» т.б. мәселелер әдебиетті оқытуда мұғалімдер мен жас мамандарға ғылыми азық.

Ғалымның зерттеу еңбектеріндегі қарастырылған мәселелер ешқашан тарих көшінен қалмайтын, әрдайым зерттеуді қажет ететін тақырыптар деуге толық негіз бар. Профессор Қарлығаш Медетқызының зерттеу бағытының сан-салалы екенін байқадық.

Адам адаммен ғана өседі, өнеді, белігілі бір жетістікке жетеді. Жанында жүрген жандардың жетістігіне қуана білу, бастаған істің өрге жүзуіне қолдау көрсету де екiнiң бiрiнiң бойынан табыла бермейтiн асыл қасиет. Менiң де кәсiби маман ретiнде қалыптасуыма, жоғары мектепте еңбек етуiме Қарлығаш Медетқызының еңбегi зор. Апайдың турашылдығын, адалдығын, шынайылығын, бар болмыс-бiтiмiн iс-әрекетiнен, өткiр пiкiрiнен, ойлы көзқарасынан көре аламыз. Ғалым апай өзiме дәрiс оқып, сабақ бермесе де әрдайым қолдап, зерттеп жүрген тақырып төңiрегiнде ұсыныс-пiкiрiн айтып, ұстаздық қамқорлық танытып жүредi.

Жасалып жатқан баяндамадағы, оқылып жатқан дәрістегі, талданып жатқан тақырыптағы, айтылып жатқан пікірдегі, көрнекіліктегі нақтылық, дәлдік бәрі-бәрі де Қарлығаш Медетқызын сипаттайды. Әдетте, «Әдебиетшілер көп сөйлейді, теорияға бара бермейді», – деп айыптап жатады. Бұл сөздер анығында, апайдың болмысына мүлдем жат. Әдебиет нақтылықты сүйетіні секілді, ұстазымыз да дәлдікті көздеп, туралықты ұстанады.

Қорыта айтқанда, Қарлығаш Медетқызы – ғылым мен білімнің, дәстүр мен жаңашылдықтың алтын көпірін салған, ұлттық руханиятты замана талабымен сабақтастыра білген кемел ғалым, парасатты педагог. Оның фольклортану, әдебиеттану, әдебиетті оқыту әдістемесі салаларындағы іргелі зерттеулері қазақ ғылымының мазмұндық аясын кеңейтіп, ұлттық танымның терең қабаттарын ашуға қызмет етіп келеді. Ғалым еңбектерінен уақыт тынысын дөп басқан тың көзқарас, ұлт тағдырына деген жауапкершілік пен ұстазға тән адалдық айқын аңғарылады. Шәкірт тәрбиелеудегі жанашырлығы, әріптеске көрсеткен қолдауы, ғылымдағы турашыл да талапшыл ұстанымы оны биік тұлға деңгейіне көтереді. Осылайша, Қарлығаш Медетқызының ғылыми-педагогикадағы ізденістері – бүгінгі ғана емес, келешек ұрпаққа да бағыт-бағдар беретін, құндылығын жоймайтын рухани қазына.

Ұстаздықтағы гуманизмнің үлгісін көрсетіп жүрген аяулы жанға толайым ғылыми-шығармашылық табыстар тілейміз!

Мөлдір Аманғазықызы

PhD, А.Қ. Құсайынов атындағы

Еуразия гуманитарлық институтының доценті

ЖАҢА СИПАТТЫ ЗЕРТТЕУ

Филология ғылымдарының докторы Байтанасова Қарлығаш Медетқызы қазақ әдебиеттану ғылымында эмигранттар шығармашылығы мен эмиграциялық әдебиеттің қалыптасу ерекшеліктері, көркемдік-эстетикалық табиғаты, өзіндік болмысы мен тарихи тағдыры мәселелерін арнайы зерттеген ғалым. Зерттеушінің 2013 жылы Астана қаласында жарық көрген «Эмиграция әдебиетіндегі идеялық-көркемдік сабақтастық» атты монографиясы аталған бағыттағы ғылыми ізденістерге арналған кешенді еңбек. Аталған еңбекте ғалым диаспора ұғымының мәнін айқындап, оның әлеуметтік-мәдени негізіне назар аударады. Зерттеуші диаспораның басты тірегі қауымдастық екенін атап көрсете